

bok recensioner

Familjefunktionen i sökarljuset

ANNA-LISA KÄLVESTEN
GRAZIELLA MELDAHL

217 Stockholmsfamiljer

Tidens förlag C:a 450 sidor

Boken 222 Stockholmspojkar har blivit en klassiker, som man ofta refererat till inom den psykiska barn- och ungdomsvården. Pojkarnas familjer har nu fått en beskrivning i boken 217 Stockholmsfamiljer.

Boken har en mjuk inledning, där författarna på ett samtalsliknande, resonerande sätt redogör för sin syn på familjeforskning, och det material man hade till förfogande. Materialet utgörs av föräldraintervjuer från den datainsamling, som gjordes för c:a 15 år sedan, och som först användes vid undersökningen av den genomsnittlige stockholmspojken. Författarna har stannat för att göra ett försök att mäta och två försök att tolka.

Mätningen är en bedömning av familjernas dysfunktion, uppdelad på 13 delvariabler bl.a. innefattande kulturkonflikt, isolering, försörjning, barnproblem, disharmoni, sjukdom och relationsstörning. Varje familj beskrivs i en dysfunktionsprofil med en sam-

manfattande dysfunktionspoäng. Familjefunktionen ställs även i relation till faktorer i makarnas uppväxt tex betydelsen av system, och det förhållande makarna haft till sina egna föräldrar.

Det ena försöket att tolka är en indelning av familjerna efter uppfostringstyp. Författarna analyserar hur båda föräldrarna tillfredsställer barnets behov av trygghet och driftstillfredsställelse å ena sidan och av kontroll och stimulans till självständig jagutveckling å den andra sidan. Familjerna delas in efter sju olika uppfostringstyper där man tex som "vanlig" betecknat familjer med den traditionellt patriarkaliska rollfördelningen. Fadern är där den stränge och krävande, modern är den vänliga och vårdande. Andra uppfostringstyper har karakteriserats som "två vårdare", "två straffare" efter föräldrarnas uppfostrarroller. Uppfostringstypen har jämförts med andra uppgifter tex dysfunktionsprofilen och symtombelastningen för den pojke som ingick i den tidigare undersökningen. Vissa skillnader framkommer. Att ha två straffande föräldrar synes tex mera ödesdigert än att ha två vårdande.

Det andra försöket att tolka gäller makarnas samspel i avseende på dependens, de behov av beroende och oberoende som makarna fyller för varandra. Även här går författarna tillbaka till den föregående generationen, för att få ett perspektiv på hur föräldragenerationen ser på sina barn.

Bokens sista hälft innehåller beskrivningar av dynamiken i enskilda familjer, där de tre ovan nämnda analysmetoderna ingår och även relateras till varandra.

Inom samhälls- och beteendevetenskaperna efterlyses ofta en vetenskapstradition, som kan ta vid efter den statistiskt orienterade syn som länge dominerat.

Boken 217 Stockholmsfamiljer är ett ex på hur mjuka data kan ge meningsfulla resultat, meningsfulla också i den djupare bemärkelsen att beskriva vilken mening, vilken innebörd händelser kan ha för individer och familjer. Den stora variationen av familjebilder belyses, och beskrivningen har sitt speciella värde, genom att den grundar sig på ett normalmaterial och ger en viktig bakgrundskunskap för den som sysslar med familjer, som på ett eller annat sätt identifierats genom sin dysfunktion. Boken är skriven på ett lättläst och resonerande sätt, men på ett par ställen är utförligheten till nackdel för överskådligheten.

I bokens slutord berör författarna frågan om familjebehandling kan förebygga problem framför allt för de uppväxande barnen. Författarna menar, att behandlingen i så fall bör sättas in tidigt och radikalt i bästa fall i anslutning till barnavårdscentralerna. Denna uppfattning får en allt vidare spridning.

Henry Andersson

Sjuksköterskan och den döende patienten

ANN-MARIE ELWING

**Sjuksköterskan — medmänniska
inför döden**

*Svensk Sjuksköterskeförenings
förlag, Stockholm 1972 76 sid.
Kr. 11:— inkl. moms*

Boken behandlar undervisning om den emotionella omvårdnaden av döende patienter och deras närstående. Den är i första

hand avsedd som handledning för sjukvårdslärare i sjuksköterskeutbildningens grundutbildning. Det bör redan här sägas att den som hjälpmedel i sjuksköterskeutbildningen förtjänar mycket uppskattande omdömen.

För det första gäller det initiativet (och modet!) att behandla ett huvudsakligen affektivt inlärningsområde med ambitionsnivån att åstadkomma konkreta beskrivningar av mål/delmål, innehåll och till viss del även metoder.

Arbetet har genomförts med konsekvent ambition. Då boken ursprungligen har skrivits som ett trebetygsarbete i pedagogik grundar den sig även på undersökningar dels avseende utbildningsbehovet, dels beträffande relevans/angelägenhetsgrad i de uppställda förslagen till mål för undervisningen. Såväl sjuksköterskeelever i termin 1 och 5 som sjukvårdslärare och sjuksköterskor i avdelningssköterskekurser och vidareutbildningar har medverkat i undersökningarna. Denna återkoppling med målgruppen ifråga höjer givetvis bokens värde. Många värdefulla litteraturreferenser visar författarens goda orientering i ämnet.

Innehållet är uppdelat i sex moment. Det första behandlar nödvändigheten av att eleven arbetar sin egen eventuella dödsångest. Man frågar sig ängsligt hur mycket vi egentligen försummar eleverna i detta avseende. Den utförda undersökningen har också påvisat stora behov just beträffande elevens personliga förberedelse. De återstående momenten kan inte i detalj kommenteras här. I stark sammanfattning kan möjligen anföras att sjuksköterskans roll blivit något för framträdande. Är det inte så att man i många fall kan och skall hjälpa de anhöriga till att i första hand ge patienten emotionell omvårdnad? Måste inte

vårdpersonalen hålla tillbaka något av de egna insatserna för att patientens personliga kontakter skall få tillfälle att fungera och fördjupas i detta skede? Boken riktar sig i första hand till sjuksköterskeutbildningen. Det innehåll som föreslås är dock till största delen relevant även för övriga personalgrupper — sjukvårdsbiträden, undersköterskor/skötare. En av de utförda undersökningarna "bekräftar den gängse uppfattningen att sjuksköterskan i större utsträckning än övriga personalkategorier inom sjukhuset står vid den döendes sida vid övergången från liv till död". Men är det inte så att de övriga personalgrupperna under längre eller kortare tid dessförinnan i den dagliga vården också måste kunna ge emotionell omvårdnad? Den enda yrkesfunktion som är specifik för sjuksköterskan är den arbetsledande. Även om boken riktar sig till grundutbildningen hade det varit mycket värdefullt med ett moment som behandlat sjuksköterskans personalledande funktion i en grupp/ett arbetslag som skall ge emotionell omvårdnad — tillsammans.

I den avslutande undersökningen ansåg de flesta att målen var alltför uppstyckade och detaljerat utformade. Det är mycket förståeligt om en lärare reagerar så. Som lärare måste man känna entusiasm och engagemang inför undervisningen. Denna positiva inlevelse infinner sig som regel först när man själv har arbetat sig igenom stoffet. Ett stoff som i förväg är alltför väl "genomtuggat" av någon annan stimulerar inte på samma sätt som en egen aktiv planering. Boken bör därför användas med urskillning, t. ex. som utgångspunkt för en diskussion mellan lärare som samverkar i denna undervisning. Man kan sedan tillämpa de förslag som känns bra

och angelägna, dessutom titta lite extra på metodiken att stegvis planera elevens inläring. Boken bör läsas inte bara av sjukvårdslärare utan även av timlärare i berörda ämnen i sjuksköterskeutbildningen och dessutom av lärare på vårdlinje och i avslutande specialkurser. Med tanke på att många viktiga inläringssituationer i sammanhanget försiggår i den praktiska utbildningen hoppas man också — förmädet nog — att sjuksköterskor som handleder elever i det dagliga arbetet tar del av den.

Bokens höjdpunkt är ett stycke översatt ur Quint "The nurse and the dying patient" 1967.

"— — —. Här i kursen kan vi koncentrera oss på dylikt (det har tidigare talats om elevens ångest och osäkerhet, min anm.) Om jag vill visa mig uppskakat kan jag det. Det är tillåtet att förlora fattningen i den här klassen. Vi arbetar allihop med samma sak och utgör därför en slags ömsesidigt stödjande grupp. Jag vill lära mig att klara upp sådana frågor som cancer, döden och vad det än gäller och för mig är det här bästa sättet att öva mig och samtidigt få uppmuntran av läraren eller kamraterna — och vi försöker verkligen."

Den här boken förtjänar slutledningsvis att få stimulera oss alla till startandet av grupper för ömsesidigt stödjande, dels i undervisningen i vårdutbildningen, dels också — på lite längre sikt — inom sjukhusen, i arbetslaget, på initiativ och under ledning av bl. a. den vidare- och/eller grundutbildande sjuksköterskan.

Maj-Britt Bäckström

Mycket om skolan men inget om samhället

JAN C. BOUMAN :

Skol-klassamhället. Relationerna lärare-elev-föräldrar

Zindermans 208 sid.

Att vara lärare är en svår uppgift. Detta är omvittnat i många sammanhang. Att vara elev är inte heller lätt, det har vi bl. a. fått belägg för i pockettidningen R:s rapport från grundskolan.

Genom olika typer av vidareutbildning försöker man att göra lärarna medvetna om vilka mekanismer som förorsakar olika beteenden hos eleverna. Åren 1964—65 höll Jan C. Bouman ett lärarseminarium och dessa föreläsningar ligger till grund för den bok som han givit ut.

Det är ingen torr och tråkig avhandling det rör sig om utan ett personligt och subjektivt inlägg i debatten. Enligt förlagsreklamen på baksidan analyserar Bouman förhållandet mellan lärare, elev och föräldrar "på ett helt nytt sätt". Om så vore fallet, skulle det ju vara en sensation. Det visar sig dock vid närmare studium att Boumans diskussioner är tryggt förankrade i redan etablerade teoribildningar. Fenomenologiska och freudianska tankegångar utgör den grundval som Bouman bygger på.

Bokens titel är förvillande eftersom man förleds att tro att Bouman gjort en sociologisk-politisk analys av skolan. I själva verket saknas praktiskt taget helt en genomförd analys av samhällets ekonomiska och sociala realiteter. Bouman är mest intresserad av psykologin i "klassisk" utformning med hänsyn tagen endast till relationer inom individen och i primärgruppen. I och med att Bouman inte uppmärksammar att skolan är en del av det större klassamhället blir hans påstående att "all psykologi är socialpsykologi"

ganska ihåligt.

Boken försöker besvara frågor som "Vad är en lärare?" och "Vad är en elev?" Författaren betonar lärarens behov av psykologiska kunskaper och påpekar identifikationens betydelse för kontakten lärare-elev. "Disciplinproblemet" granskas också och grupp-dynamiska aspekter på klassrumsbeteendet presenteras.

Vad Bouman lyckas förmedla på ett sympatiskt sätt är sin syn att man måste tränga in i elevens subjektivt upplevda värld för att förstå problem i klassen. Han påpekar om och om igen att svårigheter inte kan lösas med moralpredikningar utan att psykologisk kunskap krävs. Tyvärr är framställningen rätt ojämn. Nya och originella synpunkter omväxlar med långa avsnitt där det är klart att författaren tappat tråden. Bouman är skicklig i att hantera språket, leker med orden och boken blir således lättläst och underhållande. Rätt ofta går han dock till överdrift i sin lust att briljera med sin verbala förmåga. De många ordlekarna fyller inte alltid funktionen att göra framställningen klarare utan förvirrar lika ofta. Vad menas t.ex. med att "vårt samhälle som talar så mycket om jämlikhet ser till att detta ord oftast får karaktären av jämmerlikhet"?

En stor del av boken upptas av resonemang om sexualundervisningen och exempel på lektioner i sexualkunskap. Här ägnar Bouman sig åt att ironisera över "experterna" Wickbom och Hegeler. Bort med moralkakorna! menar Bouman och däri måste man hålla med honom. Till lektionsutkastens förtjänster hör författarens mänskliga värme, spontanitet och vidsynthet. En allvarlig anmärkning måste dock riktas mot att Bouman utan kommentar vidarebefordrar den gamla missuppfattningen att mannen och kvinnan får orgasm samtidigt under själva samlaget.

Sådana påståenden lägger grund för överdrivna förväntningar hos flickorna och kan ge upphov till "misslyckanden" och skuld känslor. När Bouman ändå utförligt diskuterar clitoris kunde det väl varit på sin plats med ett påpekande till pojkarna att det ofta krävs mer av dem än att bara tillfredsställa sig själva.

Positivt är den stora respekt som Bouman visar lärarna och den förståelse som han har för deras komplicerade uppgift. Boken torde därför kunna känslomässigt accepteras även av lärare som annars förlöjligar "det där psykolog-snacket".

Lite irriterande är att författaren ofta uttalar sig tvärsäkert utan att observera att han motsäger sig själv. På ett ställe säger Bouman att ordet "självdisciplin" faller på sin egen orimlighet, om vi granskar det noggrant. Ändå ställs senare frågan: hur lär man sig självdisciplin? — Bouman är också irriterad på manssamhället och säger helt korrekt att vi reducerar kvinnan till en andrangsvarsel. Trots detta hävdar han på fullt allvar, att det är en viktig faktor hur läraren är klädd, och att detta särskilt gäller den kvinnliga läraren, samt att också hennes make-up är viktigt!

Dessa anmärkningar förtar dock inte intrycket av att Bouman i stort sett åstadkommit en lättläst och roande bok som på ett träffande sätt analyserar den vardagliga situation som lärare och elev befinner sig i. Förlagets förhoppning om att boken "kommer att väcka nyttig debatt" är väl dock lite väl optimistisk. Därtill är innehållet alltför lättviktigt.

Nils-Arne Holmliid